Přírodou inspirované algoritmy

Jarek Kusák

May 2025

1 Základy strojového učení

Vysvětlit rozdíly mezi jednotlivými typy strojového učení (učení s učitelem, bez učitele, zpětnovazební učení)

Učení s učitelem (Supervised Learning) K dispozici jsou vstupy a odpovídající výstupy. Cílem je naučit model, aby na základě vstupu predikoval správný výstup. Typickými úlohami jsou klasifikace a regrese.

Učení bez učitele (Unsupervised Learning) K dispozici jsou pouze vstupy. Model hledá v datech skrytou strukturu. Typickými úlohami jsou shlukování (clustering) nebo redukce dimenze.

Zpětnovazební učení (Reinforcement Learning) Agent interaguje s prostředím. Pozoruje stav, vybírá akci, dostává odměnu a snaží se nalézt strategii, která maximalizuje kumulovanou odměnu v čase.

Vysvětlit rozdíly mezi jednotlivými úlohami strojového učení s učitelem (regrese, klasifikace)

Regrese Cílem je předpovědět spojitou (reálnou) hodnotu. Příklad:

$$\text{Cena nemovitosti} = f(\text{parametry nemovitosti})$$

Klasifikace Cílem je přiřadit vstup do jedné ze tříd. Příklad:

$$\text{Zvíře na obrázku} \in \{\text{pes}, \text{kočka}, \text{pták}\}$$

Popsat typy příznaků (kategorické, ordinální, číselné) a jejich předzpracování

Kategorické příznaky (Nominal) Nemají přirozené pořadí (např. barva). *Předzpracování*: One-hot encoding.

Ordinální příznaky (Ordinal) Mají přirozené pořadí (např. velikost trička: S, M, L). *Předzpracování*: Label encoding nebo vhodné číselné hodnoty.

Číselné příznaky (Numerical) Reálná čísla (např. věk, váha). *Předzpracování*: Škálování (standardizace nebo min-max škálování).

2 Zpětnovazební učení

Popsat problém zpětnovazebního učení intuitivně (agent, prostředí, hledání strategie)

Agent se pohybuje v prostředí. V každém čase:

- pozoruje stav s_t,
- vybírá akci a_t,
- dostane odměnu r_t a prostředí přejde do nového stavu s_{t+1}.

Cílem agenta je naučit se strategii π, která mu umožní vybírat akce vedoucí k maximální kumulované odměně.

Popsat prostředí jako Markovský rozhodovací proces

Prostředí je formálně modelováno jako **Markovský rozhodovací proces (MDP)** definovaný čtveřicí:

$$(S, A, P, R)$$

- S: množina stavů,
- A: množina akcí,
- $P_a(s, s')$: pravděpodobnost přechodu do stavu s' po akci a ve stavu s (splňuje markovskou vlastnost - závisí pouze na aktuálním stavu s a akci a, nikoli na předchozích),
- $R_a(s, s')$: je funkce odměn - odměna za přechod.

Definovat zpětnovazební učení jako problém hledání strategie maximalizující celkovou odměnu agenta

Cílem agenta je nalézt optimální politiku (strategii) π^*, která maximalizuje očekávanou diskontovanou odměnu:

$$\sum_{t=0}^{\infty} \gamma^t R_t$$

kde γ je diskontní faktor (typicky $\gamma < 1$) a zajišťuje konečnost součtu.

Definovat pojmy hodnota stavu a hodnota akce

Hodnota stavu $V^\pi(s)$: Očekávaná diskontovaná odměna ze stavu s při následování strategie π:

$$V^\pi(s) = E\left[\sum_{t=0}^{\infty} \gamma^t r_t \mid s_0 = s\right]$$

Hodnota akce $Q^\pi(s,a)$: Očekávaná diskontovaná odměna ze stavu s po provedení akce a a dále následování strategie π:

$$Q^\pi(s,a) = E\left[\sum_{t=0}^{\infty} \gamma^t r_t \mid s_0 = s, a_0 = a\right]$$

Popsat základní myšlenku Monte-Carlo metod

Monte Carlo a TD jsou metody vyhodnocující zvolenou strategii.

Monte-Carlo metody:

- Provádějí celé epizody až do konce.
- Po skončení epizody se spočítá **celková diskontovaná odměna** (tzv. návrat) G, např.:

$$G_t = r_t + \gamma r_{t+1} + \gamma^2 r_{t+2} + \dots$$

- Tato odměna se použije pro aktualizaci hodnoty:

$$Q(s,a) \leftarrow Q(s,a) + \alpha\left[G - Q(s,a)\right]$$

- Odměna se zaznamenává a průměruje pro aktualizaci $Q(s,a)$.
- Fungují dobře u problémů s krátkými epizodami, ale špatně konvergují u problémů s vysokou variancí nebo dlouhými epizodami.

Vysvětlit Q-učení (včetně vzorce pro aktualizaci matice Q)

Je to Temporal Differnece metoda (stejně jako SARSA níže) - rozdíl oproti Monte-Carlo metodám je ten, že se nečeká na skončení celé epizody, ale hned po obdržení odměny a uvidění nového stavu okamžitě aktualizujeme odhad hodnoty.

Q-učení je **off-policy** metoda, která přímo odhaduje optimální Q^* pomocí:

$$Q_{\text{new}}(s_t,a_t) \leftarrow (1-\alpha)Q(s_t,a_t) + \alpha\left[r_t + \gamma \max_a Q(s_{t+1},a)\right]$$

kde α je rychlost učení a $\max_a Q$ reprezentuje odhad nejlepší možné budoucí odměny.

Popsat algoritmus SARSA

SARSA je **on-policy** algoritmus, který aktualizuje Q podle:

$$Q(s_t,a_t) \leftarrow Q(s_t,a_t) + \alpha\left[r_t + \gamma Q(s_{t+1},a_{t+1}) - Q(s_t,a_t)\right]$$

Používá aktuální politiku k výběru akce a_{t+1}, takže reflektuje reálné chování agenta.

Vysvětlit, jak použít Q-učení v prostorech se spojitými stavy a akcemi

Pro spojité prostory je klasická tabulka nevhodná. Používají se dvě řešení:

- **Diskretizace**: Rozdělení spojitého prostoru do intervalů (např. pozice auta v Mountain Car).
- **Funkční aproximace**: Použití modelu (např. neuronové sítě) pro aproximaci $Q(s, a)$.

To umožňuje škálovat Q-učení na problémy s velkými nebo spojitými prostory.

(navíc) Tříkrokový příklad s podrobnými výpočty

Scénář (všechny Q na začátku $= 0$, výjimka $Q(S_1, B_2) = 4$)

$$\gamma = 0.9, \qquad \alpha = 0.1$$

t	stav s_t	akce a_t	odměna r_t	s_{t+1}
0	$\mathbf{S_0}$	**A**	$+1$	S_1
1	$\mathbf{S_1}$	**B**	-1	S_2
2	$\mathbf{S_2}$	**C**	$+5$	terminál

1) Monte-Carlo (čekám, vidím pravdu)

Návraty

$$\begin{aligned} G_2 &= 5, \\ G_1 &= -1 + \gamma G_2 = -1 + 0.9 \cdot 5 = 3.5, \\ G_0 &= 1 + \gamma G_1 = 1 + 0.9 \cdot 3.5 = 4.15. \end{aligned}$$

Aktualizace $Q \leftarrow Q + \alpha\,(G - Q)$

$$\begin{aligned} Q(S_0, A) &\leftarrow 0 + 0.1\,(4.15 - 0) = 0.415, \\ Q(S_1, B) &\leftarrow 0 + 0.1\,(3.5 - 0) = 0.35, \\ Q(S_2, C) &\leftarrow 0 + 0.1\,(5 - 0) = 0.50. \end{aligned}$$

„Čekám, vidím pravdu.“

2) Q-learning (off-policy, „představuji si, že pak zahraju nejlepší možnou akci“)

Krok 0 $(S_0 \to S_1)$

$$\begin{aligned} \text{cíl} &= r_0 + \gamma \max_{a'} Q(S_1, a') = 1 + 0.9 \cdot \mathbf{4} = 4.6, \\ \Delta &= 4.6 - 0 = 4.6, \\ Q(S_0, A) &\leftarrow 0 + 0.1 \cdot 4.6 = 0.46. \end{aligned}$$

Krok 1 ($S_1 \to S_2$)

$$\begin{aligned} \text{cíl} &= -1 + 0.9 \cdot 0 = -1, \\ \Delta &= -1 - 0 = -1, \\ Q(S_1, B) &\leftarrow 0 + 0.1 \cdot (-1) = -0.10. \end{aligned}$$

Krok 2 ($S_2 \to$ terminál)

$$\begin{aligned} \text{cíl} &= 5, \\ \Delta &= 5 - 0 = 5, \\ Q(S_2, C) &\leftarrow 0 + 0.1 \cdot 5 = 0.50. \end{aligned}$$

3) SARSA (on-policy, „učím se z toho, co jsem reálně zahrál, včetně průzkumných kroků“)

Krok 0 ($S_0 \to S_1$, akce B skutečně zvolená)

$$\begin{aligned} \text{cíl} &= 1 + 0.9 \cdot Q(S_1, B) = 1 + 0.9 \cdot 0 = 1, \\ \Delta &= 1 - 0 = 1, \\ Q(S_0, A) &\leftarrow 0 + 0.1 \cdot 1 = 0.10. \end{aligned}$$

Krok 1 ($S_1 \to S_2$, akce C zvolena)

$$\begin{aligned} \text{cíl} &= -1 + 0.9 \cdot Q(S_2, C) = -1 + 0 = -1, \\ \Delta &= -1 - 0 = -1, \\ Q(S_1, B) &\leftarrow 0 + 0.1 \cdot (-1) = -0.10. \end{aligned}$$

Krok 2 (terminál)

$$Q(S_2, C) \leftarrow 0 + 0.1\,(5 - 0) = 0.50.$$

Rekapitulace po jediné epizodě

(s, a)	Monte-Carlo	Q-learning	SARSA
(S_0, A)	0.415	**0.46**	0.10
(S_1, B)	0.35	-0.10	-0.10
(S_1, B_2)	4 (beze změny)	4	4
(S_2, C)	0.50	0.50	0.50

Snadno zapamatovatelné věty

- **Monte-Carlo**: *„Čekám, vidím pravdu.“*
- **Q-learning**: *„Představuji si, že příště zahraju tu nejlepší možnost.“*
- **SARSA**: *„Učím se z toho, co jsem reálně zahrál, včetně průzkumných kroků.“*

3 Jednoduchý genetický algoritmus

Popsat základní verzi evolučního algoritmu s binárním kódováním

Evoluční algoritmus pracuje s populací jedinců zakódovaných jako binární řetězce. Každý jedinec je hodnocen pomocí **fitness funkce**, která určuje kvalitu řešení.

Základní kroky:

- Inicializace populace náhodně.
- Vyhodnocení fitness.
- Výběr rodičů (např. ruletovou selekcí).
- Aplikace genetických operátorů (křížení a mutace).
- Vytvoření nové populace potomků.
- Opakování procesu.

Popsat základní genetické operátory (jednobodové, n-bodové křížení, mutace)

Jednobodové křížení Náhodně se zvolí bod, kde se rozdělí rodiče. Potomek je složen z první části jednoho rodiče a druhé části druhého.

n-bodové křížení Zvolí se n bodů. Potomek střídavě přebírá segmenty od obou rodičů.

Mutace Každý bit jedince má s malou pravděpodobností šanci se změnit (obrátit hodnotu). Mutace zvyšuje diverzitu populace.

Popsat ruletovou a turnajovou selekci

Ruletová selekce Pravděpodobnost výběru je úměrná fitness:

$$p_i = \frac{f_i}{\sum_{j=1}^{N} f_j}$$

kde f_i je fitness jedince i.

Turnajová selekce Náhodně se vybere několik jedinců (např. 2). S vysokou pravděpodobností (např. 80%) je vybrán ten nejlepší.

Vysvětlit výhody a nevýhody turnajové a ruletové selekce

Ruletová selekce

- Výhody: reflektuje rozdíly ve fitness.

- Nevýhody: citlivá na škálování fitness, náchylná k dominanci nejsilnějších jedinců.

Turnajová selekce

- Výhody: robustní, funguje i pro záporné fitness.
- Nevýhody: při malých turnajích pomalejší selekční tlak.

Vysvětlit, co je fitness funkce

Fitness funkce Funkce určující kvalitu řešení. Příklad:

- OneMAX: počet jedniček v binárním řetězci.
- Podmnožinový problém: fitness $= C - |\text{požadovaný součet} - \text{aktuální součet}|$ kde C je konstanta.

Popsat elitismus

Elitismus Zaručuje přežití nejlepších jedinců. Nejlepší jedinci jsou zkopírováni přímo do nové populace. Tím se zabrání ztrátě nejlepšího řešení kvůli genetickým operátorům.

Popsat metody pro environmentální selekci (přenos jedinců do další populace), (μ, λ) a $(\mu + \lambda)$

(μ, λ) selekce

- μ rodičů vytvoří λ potomků.
- Do další generace přejde μ nejlepších potomků.
- $\lambda > \mu$ (silný selekční tlak).

$(\mu + \lambda)$ selekce

- μ rodičů + λ potomků tvoří kandidáty.
- Do další generace přejde μ nejlepších z rodičů a potomků.
- Udržuje diverzitu a chrání nejlepší řešení.

Popsat rozšíření jednoduchého GA na problémy s celočíselným kódováním

Celočíselné kódování

- Jedinci nejsou binární, ale posloupnosti celých čísel.
- Křížení: obdobně jako u binárních, např. jednobodové nebo uniformní.
- Mutace: nahrazení genu náhodnou hodnotou nebo přičtení malého čísla.

Výběr genetických operátorů závisí na interpretaci celočíselných genů.

4 Evoluční algoritmy pro spojitou a kombinatorickou optimalizaci

Definovat problém spojité optimalizace

Spojitá optimalizace znamená hledání extrému (minima nebo maxima) funkce:

$$f : R^n \to R$$

Typicky se jedná o problémy, kde proměnné nabývají reálných hodnot a cílem je nalézt hodnoty vektoru $x \in R^n$, které optimalizují funkci $f(x)$.

Popsat genetické operátory používané ve spojité optimalizaci - aritmetické křížení, zatížené a nezatížené mutace

Aritmetické křížení Potomek je získán jako vážený průměr rodičů:

$$x^{\text{potomek}} = \alpha x^{(1)} + (1 - \alpha)x^{(2)}, \quad \alpha \in [0, 1]$$

Zatížená (biased) mutace Např. Gaussovská mutace:

$$x_i \leftarrow x_i + \mathcal{N}(0, \sigma^2)$$

Mutace respektuje aktuální hodnotu a mění ji pouze mírně.

Nezatížená (unbiased) mutace Hodnota x_i je nahrazena náhodnou hodnotou z povoleného rozsahu:

$$x_i \leftarrow \text{Uniform}(a_i, b_i)$$

Vysvětlit rozdíl mezi separabilními a neseparabilními funkcemi

Separabilní funkce Funkce $f(x_1, \ldots, x_n)$ je separabilní, pokud lze optimalizovat každou proměnnou nezávisle, tj. má tvar:

$$f(x_1, \ldots, x_n) = f_1(x_1) + f_2(x_2) + \cdots + f_n(x_n)$$

Neseparabilní funkce Mezi proměnnými existují závislosti. Nelze je optimalizovat odděleně. Příkladem je funkce s rotovanými elipsovitými vrstevnicemi (vysoká podmíněnost).

Popsat algoritmus diferenciální evoluce a jeho výhody

Diferenciální evoluce (DE) je algoritmus navržený pro efektivní optimalizaci v R^n i u neseparabilních funkcí.

- Pro každý jedinec x vybereme náhodně 3 další: a, b, c.

- Vytvoří se mutace:
$$v = a + F \cdot (b - c)$$
- Provádí se uniformní křížení mezi x a v.
- Do nové populace vstupuje ten s lepší fitness.

Výhody:

- Invariance vůči rotacím a škálování.
- Není potřeba nastavovat konkrétní mutační rozptyl.
- Funguje i u vysoce podmíněných a neseparabilních problémů.

Popsat mutace pro permutační kódování

Permutační mutace zachovávají permutační charakter jedince:

- **Swap**: prohození dvou náhodně vybraných pozic.
- **Insert**: vyjmutí prvku a vložení na jinou pozici.
- **Reverse**: otočení podposloupnosti.

Popsat křížení používaná při permutačním kódování (OX, PMX, ER)

Order Crossover (OX)

- Vybere se segment z jednoho rodiče.
- Zbytek potomka je doplněn podle pořadí genů z druhého rodiče (bez duplicit).
- Používá se pro zachování relativních pozic.

Partially Mapped Crossover (PMX)

- Vymění se segmenty rodičů.
- Vzniklé konflikty se opravují pomocí mapování hodnot.

Edge Recombination (ER)

- Vytvoří se seznam sousedů každého vrcholu podle obou rodičů.
- Postupně se vybírají vrcholy s nejmenším počtem sousedů.
- Výsledkem je potomek s co nejvíce zachovanými hranami.

Vysvětlit použití evolučních algoritmů pro problém obchodního cestujícího

Problém obchodního cestujícího (TSP) Cílem je najít nejkratší cestu v úplném grafu, která navštíví všechny města právě jednou a vrátí se do výchozího bodu.

Kódování: Permutace čísel reprezentující pořadí měst.
Fitness: Negativní délka trasy (protože se maximalizuje).
Operátory:

- Mutace: prohození měst, otočení části trasy.
- Křížení: OX, PMX, ER – zachovávají platnost permutace.

Výhoda evolučního přístupu: Schopnost efektivně prohledávat složité, kombinatorické prostory bez nutnosti derivací nebo konvexity.

5 Genetické programování

Popsat lineární genetické programování (kódování jedince, operátory)

Kódování: Jedinec je posloupnost instrukcí, podobně jako assembler (Slash/A). Každá instrukce manipuluje s registry nebo pamětí.
Operátory:

- **Mutace:** nahrazení instrukce jinou.
- **Křížení:** výměna bloků instrukcí mezi dvěma programy.

Popsat kartézské genetické programování (kódování jedince, operátory)

Kódování: Program je reprezentován jako orientovaný acyklický graf na mřížce $r \times l$ (řádky $\times$ sloupce). Každý gen kóduje:

- použitou funkci (např. +, *, sin),
- indexy vstupů (z předchozích sloupců),
- index výstupu programu.

Operátory:

- **Mutace:** změna funkce, vstupních indexů nebo výstupního uzlu.
- Křížení se běžně nepoužívá.

Popsat gramatickou evoluci (kódování jedince, operátory)

Kódování: Jedinec je posloupnost čísel. Každé číslo určuje pomocí modulární aritmetiky (modulo počtem pravidel), jaké přepisovací pravidlo z bezkontextové gramatiky se použije pro daný neterminál.

Operátory:

- **Mutace:** změna jednotlivých čísel.
- **Křížení:** výměna podčástí reprezentace souvisejících s konkrétním neterminálem (zachování sémantiky).

Vysvětlit, jak řešit problém s příliš krátkým nebo dlouhým jedincem v gramatické evoluci

- **Příliš krátký jedinec:** může skončit dříve, než je výraz dokončen — zůstanou neterminály. Takový jedinec není platný a nelze vyhodnotit.
- **Řešení:** generovat delší jedince. Pokud část genů není využita, nevadí.
- **Dlouhý jedinec:** jednoduše se ignorují geny, které nebyly při přepisu použity.

Popsat stromové genetické programování a jeho genetické operátory

Kódování: Program je reprezentován jako strom. Uzly: operace (funkce), listy: vstupy (neterminály) nebo konstanty (terminály).

Operátory:

- **Křížení:** výměna podstromů.
- **Mutace:** nahrazení uzlu nebo podstromu jiným.

Popsat práci s konstantami ve stromovém genetickém programování

- Používají se omezené množiny konstant jako terminály (např. 0, 1, 2).
- Další konstanty mohou být generovány pomocí aritmetiky.
- Alternativně: použít speciální uzly (např. `ConstNode(x)`) a evolučně měnit x (např. pomocí Gaussovské mutace).

Popsat typované genetické programování

Typované GP: každá funkce i terminál má specifikovaný typ vstupu a výstupu (např. `int`, `bool`).

- Zajišťuje sémantickou korektnost programů.
- Při křížení a mutacích je zachována typová konzistence.

Popsat automaticky definované funkce

ADF (Automatically Defined Functions):

- Evoluce umožňuje vytvářet a používat pomocné funkce (podprogramy).
- Každá ADF může mít vlastní tělo a vstupy.
- Pomáhá se znovupoužitím kódu a škálovatelností.

Vysvětlit, jak u automaticky definovaných funkcí zabránit zacyklení/nekonečné rekurzi

- Zakázat přímou i nepřímou rekurzi během generování nebo při mutacích.
- Omezit hloubku volání funkcí.
- Použít statickou analýzu (detekce cyklů v grafu volání).

Porovnat jednotlivé typy genetického programování a jejich výhody/nevýhody

- **Lineární GP:**
  - \+ jednoduchá reprezentace, efektivní provádění
  - méně intuitivní pro výrazové úlohy
- **Kartézské GP:**
  - \+ vhodné pro evoluci obvodů, paralelních struktur
  - méně přehledné, omezenější křížení
- **Gramatická evoluce:**
  - \+ univerzálnost, možnost generovat libovolné jazyky
  - problém s krátkými jedinci, závislost na gramatice
- **Stromové GP:**
  - \+ velmi přirozené pro evoluci výrazů a programů
  - rostoucí složitost, bloat (zvětšování stromů)

6 Particle Swarm Optimization

Popsat aktualizaci poloh a rychlostí v PSO

Každá částice i má pozici x_i a rychlost v_i. V každém kroku se aktualizuje:

$$v_i \leftarrow \omega v_i + \varphi_p r_p(p_i - x_i) + \varphi_g r_g(g - x_i)$$

$$x_i \leftarrow x_i + v_i$$

kde:

- p_i: nejlepší pozice částice i (personal best),
- g: globální nejlepší pozice (nebo nejlepší v sousedství),
- ω: setrvačnost (inertia),
- φ_p, φ_g: koeficienty přitažlivosti k p_i a g,
- r_p, r_g: náhodná čísla z $[0, 1]$.

Popsat topologie používané v PSO (globální, geometrické, sociální)

- **Globální topologie:** každá částice zná globální nejlepší řešení.
- **Geometrická topologie:** komunikace s částicemi, které jsou fyzicky blízko (v prostoru řešení).
- **Sociální topologie:** pevně daná síť sousedů (např. kruh, mřížka).

Vysvětlit vliv topologií na algoritmus PSO

- **Globální:** rychlá konvergence, ale riziko uvíznutí v lokálním extrému.
- **Lokální (geometrická/sociální):** pomalejší konvergence, ale lepší průzkum prostoru (explorace), vyšší robustnost.

Vysvětlit použití PSO pro řešení problémů ve spojité optimalizaci

PSO je přirozeně určené pro spojitou optimalizaci, protože pozice částic jsou reálné vektory $x_i \in R^n$. Fitness je hodnota optimalizované funkce v pozici částice.

Pro jiné typy problémů (např. diskrétní nebo kombinatorické) je potřeba modifikovat výpočet pozic a rychlostí (např. zaokrouhlování, množinové operace).

7 Ant Colony Optimization

Vysvětlit základní pojmy ACO - feromon, atraktivita

- **Feromon τ_{xy}:** množství stopy na hraně (x, y).
- **Atraktivita ν_{xy}:** heuristická hodnota (např. 1/vzdálenost).
- Pravděpodobnost výběru hrany:

$$P_{xy} \propto (\tau_{xy})^{\alpha} (\nu_{xy})^{\beta}$$

  kde α, β ovlivňují vliv feromonu a atraktivity.

Popsat generování řešení pomocí ACO

Každý mravenec začíná v náhodném uzlu a iterativně vybírá další uzel podle pravděpodobnosti P_{xy}. Tím vygeneruje cestu (např. permutaci měst pro TSP).

Popsat aktualizaci feromonu na základě kvality nalezeného řešení

Aktualizace feromonu v ACO probíhá ve dvou krocích:

1. **Vypařování feromonu:** Na všech hranách v grafu se sníží množství feromonu podle vzorce:

$$\tau_{xy} \leftarrow (1 - \rho) \cdot \tau_{xy}$$

   kde τ_{xy} je aktuální množství feromonu na hraně (x, y) a $\rho \in (0, 1)$ je konstanta určující míru vypařování. Tento krok zabraňuje neomezené kumulaci feromonu a podporuje průzkum nových řešení.

2. **Vklad nového feromonu:** Každý mravenec, který nalezl řešení, položí feromon na hrany, které použil. Feromon je úměrný kvalitě řešení:

$$\tau_{xy} \leftarrow \tau_{xy} + \sum_{k} \Delta\tau_{xy}^{k}$$

   kde příspěvek mravence k na hranu (x, y) je:

$$\Delta\tau_{xy}^{k} = \begin{cases} \dfrac{Q}{L_k}, & \text{pokud mravenec } k \text{ použil hranu } (x, y), \\ 0, & \text{jinak.} \end{cases}$$

   V tomto vzorci je Q konstanta (např. nastavena podle cílové úlohy) a L_k je délka cesty nalezené mravencem k.

Popsat použití ACO pro řešení problému obchodního cestujícího a vehicle routing problému

Problém obchodního cestujícího (TSP):

- Uzly: $x, y \in V$ – města.
- Hrany: (x, y) – cesty mezi městy.
- Cíl: najít uzavřenou permutaci všech uzlů s minimální celkovou délkou.
- Feromon τ_{xy}: síla preference mravenců pro použití hrany (x, y).
- Atraktivita $\nu_{xy} = \dfrac{1}{d_{xy}}$, kde d_{xy} je délka hrany (x, y) (např. eukleidovská vzdálenost).
- Pravděpodobnost přechodu z x do y:

$$P_{xy} \propto (\tau_{xy})^{\alpha} (\nu_{xy})^{\beta}$$

- Kvalita řešení L_k: celková délka cesty nalezené mravencem k:

$$L_k = \sum_{(x,y) \in \text{cesta}_k} d_{xy}$$

Vehicle Routing Problem (VRP):

- Uzly: $x, y \in V$ – zákazníci a sklad (depot).
- Hrany: (x, y) – cesty mezi zákazníky nebo mezi skladem a zákazníky.
- Cíl: rozvést zboží všem zákazníkům s minimálním počtem vozidel a minimální celkovou délkou tras.
- Omezení:
  - kapacita vozidla C,
  - maximální délka trasy D (volitelné).
- Feromon τ_{xy}: preference pro použití hrany (x, y).
- Atraktivita $\nu_{xy} = \dfrac{1}{d_{xy}}$, stejně jako u TSP.
- Mravenec generuje trasu podle:

$$P_{xy} \propto (\tau_{xy})^{\alpha} (\nu_{xy})^{\beta}$$

  dokud:
  - nedojde kapacita: $\sum_{\text{zákazníci } i} \text{demand}_i \leq C$,

– nepřekročí délku trasy: $\sum d_{xy} \leq D$.

Poté se vrací zpět do skladu a zahajuje novou trasu.

- Kvalita řešení L_k: celková délka všech tras mravence k:

$$L_k = \sum_{\text{všechny trasy}} \sum_{(x,y)\in\text{trasa}} d_{xy}$$

8 Perceptronové neuronové sítě

Popsat, jakým způsobem počítá jeden perceptron

Perceptron je základní neuron, který počítá výstup na základě váženého součtu vstupů a prahu (biasu). Aktivace se spočítá jako:

$$\xi = \sum_{i=1}^{n} w_i x_i + b$$

a výstup je:

$$f(\xi) = \begin{cases} 1, & \xi \geq 0 \\ 0, & \text{jinak} \end{cases}$$

Bias b lze absorbovat do váhového vektoru přidáním vstupu $x_0 = 1$, čímž dostaneme:

$$f\left(\sum_{i=0}^{n} w_i x_i\right)$$

Popsat algoritmus pro trénování perceptronu a vysvětlit, kdy konverguje

Perceptron se učí pomocí aktualizace vah podle chyby:

$$w_i \leftarrow w_i + \eta(y - f(x))x_i$$

kde y je požadovaný výstup, $f(x)$ výstup perceptronu, η je rychlost učení.

Konvergence: Algoritmus konverguje (najde řešení), pokud jsou trénovací data lineárně separabilní.

Popsat strukturu vícevrstvých perceptronových sítí

Vícevrstvá perceptronová síť (MLP) je složena z:

- vstupní vrstvy,
- jedné nebo více skrytých vrstev,
- výstupní vrstvy.

Každý neuron ve vrstvě přijímá vstupy z předchozí vrstvy a výstup posílá do vrstvy následující. Výpočty probíhají dopředně bez zpětných vazeb.

Popsat aktivační funkce používané ve vícevrstvých perceptronech (sigmoida, tanh, ReLU)

- **Sigmoida (logistická):**

$$f(x) = \frac{1}{1 + e^{-\lambda x}}, \quad f'(x) = \lambda f(x)(1 - f(x))$$

- **Hyperbolický tangens (tanh):**

$$f(x) = \tanh(x), \quad f'(x) = 1 - f^2(x)$$

- **ReLU (Rectified Linear Unit):**

$$f(x) = \max(0, x), \quad f'(x) = \begin{cases} 1, & x > 0 \\ 0, & x \leq 0 \end{cases}$$

Popsat metodu pro trénování neuronových sítí (backpropagation)

Backpropagation je metoda pro výpočet gradientu chybové funkce vůči váhám v síti. Skládá se ze dvou kroků:

1. **Dopředný průchod:** spočítá se výstup celé sítě.
2. **Zpětný průchod:** spočítají se derivace chyby a upraví se váhy:

$$w_{ij} \leftarrow w_{ij} - \alpha \frac{\partial L}{\partial w_{ij}}$$

   kde L je chybová funkce a α je rychlost učení.

Odvodit pravidla pro adaptaci vah v metodě zpětného šíření

Uvažujeme výstupní neuron s aktivací:

$$\xi_k = \sum_j w_{jk} x_j, \quad y_k = f(\xi_k)$$

Chyba:

$$E = \frac{1}{2} \sum_k (y_k - t_k)^2$$

Derivace podle váhy:

$$\frac{\partial E}{\partial w_{jk}} = \frac{\partial E}{\partial y_k} \cdot \frac{\partial y_k}{\partial \xi_k} \cdot \frac{\partial \xi_k}{\partial w_{jk}} = (y_k - t_k) f'(\xi_k) x_j$$

Definujeme:

$$\delta_k = (y_k - t_k) f'(\xi_k)$$

a dostaneme adaptační pravidlo:

$$w_{jk} \leftarrow w_{jk} - \alpha \delta_k x_j$$

Pro skrytou vrstvu analogicky:

$$\delta_j = f'(\xi_j) \sum_k \delta_k w_{jk}$$

a aktualizace vah:

$$w_{ij} \leftarrow w_{ij} - \alpha \delta_j x_i$$

Poznámka: V případě více vstupních vzorů se jednotlivé příspěvky sčítají (nebo se použije minibatch).

9 RBF sítě

Popsat RBF jednotku a architekturu RBF sítě

RBF (Radial Basis Function) jednotka počítá svou aktivaci na základě vzdálenosti vstupu x od středu c_i:

$$y_i = \rho(\|x - c_i\|)$$

kde ρ je radiální aktivační funkce – typicky Gaussova:

$$\rho(x) = \exp\left(-\beta \|x - c_i\|^2\right)$$

Architektura RBF sítě:

- **Skrytá vrstva:** složená z RBF jednotek.
- **Výstupní vrstva:** lineární kombinace výstupů skrytých jednotek.

Výstup celé sítě:

$$\varphi(x) = \sum_{i=1}^{N} w_i \rho(\|x - c_i\|)$$

Vysvětlit princip trénování RBF sítí

Trénink probíhá ve třech krocích:

1. **Určení středů** c_i pomocí shlukovacího algoritmu (např. k-means).
2. **Nastavení parametru** β_i pomocí vzorce:

   $$\beta_i = \frac{1}{2\sigma_i^2}$$

   kde σ_i je průměrná vzdálenost bodů ve shluku od středu c_i.
3. **Trénink výstupní vrstvy** – lineární regrese (např. metoda nejmenších čtverců).

Popsat algoritmus k-means

Algoritmus k-means slouží ke shlukování dat:

1. Náhodně vybereme k počátečních středů $m_1, \ldots, m_k$.
2. Opakujeme:
   - Každý vstupní bod přiřadíme nejbližšímu středu (dle Euklidovské vzdálenosti).
   - Nové středy vypočítáme jako průměr bodů přiřazených do daného shluku.
3. Ukončíme po konvergenci (středy se nemění) nebo po pevném počtu iterací.

Porovnat geometrické vlastnosti RBF sítí a vícevrstvých perceptronů

- **RBF sítě:** vytvářejí rozhodovací oblasti pomocí součtu lokálních funkcí (např. Gaussovek), aktivují se jen pro vstupy blízké svému středu.
- **Vícevrstvé perceptrony (MLP):** tvoří rozhodovací hranice pomocí nelineárního složení lineárních operací (např. hyperplochy).
- **Shrnutí:**
  - RBF sítě jsou vhodné pro interpolaci a lokální učení.
  - MLP lépe aproximují globální nelineární funkce.

10 Rekurentní neuronové sítě

Definovat, co jsou rekurentní neuronové sítě

Rekurentní neuronová síť (RNN) je taková, ve které mohou výstupy neuronů ovlivňovat výpočty v budoucích časových krocích. Obsahuje zpětné vazby a stav, který se přenáší mezi časovými kroky. Umožňuje pracovat s posloupnostmi vstupů libovolné délky.

Vysvětlit, kde se rekurentní sítě používají

RNN se používají především tam, kde je důležité zachytit závislosti v posloupnostech:

- předpovídání časových řad,
- strojový překlad,
- rozpoznávání řeči,
- generování textu.

Vysvětlit trénování rekurentních sítí pomocí algoritmu zpětného šíření v čase

Trénování se provádí pomocí algoritmu **Backpropagation Through Time (BPTT)**:

1. Síť se „rozvine v čase“, tj. vytvoří se její kopie pro každý časový krok.
2. Na rozvinutou síť se aplikuje běžný algoritmus backpropagation.
3. Gradienty se zpětně propagují přes všechny časové kroky.

Vysvětlit problém s explodujícími a mizejícími gradienty

- Pokud jsou rekurentní váhy w menší než 1, gradient se s každým krokem násobí malým číslem a **mizí**.
- Pokud jsou větší než 1, gradient **roste exponenciálně**.
- Oba případy vedou k tomu, že učení se buď zastaví, nebo je nestabilní.

Popsat princip Echo State sítí

Echo State Network (ESN) má:

- velkou nelineární rekurentní vrstvu s náhodnými vahami,
- tyto váhy se během trénování nemění,
- pouze výstupní vrstva se trénuje (např. lineární regrese).

Aktualizace vnitřního stavu:

$$s_t = f(W[s_{t-1}, x_t])$$

kde s_t je vnitřní stav, x_t vstup a f nelineární aktivační funkce (např. tanh).

Popsat trénování Echo State sítí

Trénuje se pouze výstupní vrstva:

$$y_t = W_{\text{out}} \cdot s_t$$

- Sbírají se stavy s_t během běhu sítě.
- Poté se trénuje W_{out} pomocí lineární regrese (např. pomocí Moore-Penrose pseudoinverze).

Popsat LSTM buňku a architekturu LSTM sítě

Každá LSTM buňka má vstupní, zapomínací a výstupní bránu. Vstupy jsou předchozí výstup h_{t-1} a aktuální vstup x_t.

$$
\begin{aligned}
f_t &= \sigma(W_f[h_{t-1}, x_t] + b_f) \quad \text{(zapomínací brána)} \\
i_t &= \sigma(W_i[h_{t-1}, x_t] + b_i) \quad \text{(vstupní brána)} \\
\tilde{C}_t &= \tanh(W_c[h_{t-1}, x_t] + b_c) \quad \text{(kandidát stavu)} \\
C_t &= f_t * C_{t-1} + i_t * \tilde{C}_t \quad \text{(nový stav)} \\
o_t &= \sigma(W_o[h_{t-1}, x_t] + b_o) \quad \text{(výstupní brána)} \\
h_t &= o_t * \tanh(C_t) \quad \text{(výstup buňky)}
\end{aligned}
$$

Vysvětlit výhody Echo State sítí a LSTM sítí v porovnání se základními RNN

- **ESN:** jednoduchý trénink, rychlé učení, stačí lineární regrese, dobře funguje pro lineárně separabilní úlohy.
- **LSTM:** odolné vůči mizejícím gradientům, dokáže uchovávat dlouhodobé závislosti, vhodné pro složité posloupnosti.

11 Konvoluční sítě

Popsat funkci konvolučního filtru

Konvoluční filtr aplikuje na malé části obrázku (např. 3×3) stejnou lineární operaci – vážený součet hodnot pixelů. Tento filtr se posouvá po celém obrázku (s daným krokem – *stride*) a výsledkem je tzv. feature map.

Výstup jednoho filtru:

$$y_{i,j} = \sum_{u,v} w_{u,v} \cdot x_{i+u,j+v}$$

kde $w_{u,v}$ jsou váhy filtru a $x_{i+u,j+v}$ jsou pixely vstupního obrázku.

Popsat funkci pooling vrstev v konvoluční síti

Pooling vrstvy slouží ke zmenšení rozměrů a redukci výpočetní složitosti. Nejčastěji používaný je max-pooling, který z každého podokna (např. 2×2) vybere maximální hodnotu:

$$y_{i,j} = \max_{(u,v) \in \text{okno}} x_{i+u,j+v}$$

Pooling zajišťuje translatační invarianci a zmenšuje citlivost na malé posuny ve vstupu.

Popsat architekturu konvoluční neuronové sítě

Typická konvoluční síť (CNN) se skládá z:

- **Vstupní vrstvy** – obrázek (např. $100 \times 100 \times 3$).
- **Střídání konvolučních a pooling vrstev** – postupně extrahují stále abstraktnější reprezentace obrazu.
- **Plně propojené vrstvy** – na konci sítě, pracují s výslednou zkomprimovanou reprezentací.
- **Výstupní vrstva** – např. softmax pro klasifikaci.

Vysvětlit, co jsou matoucí vzory a jak ovlivňují praktické nasazení neuronových sítí

Matoucí vzory (adversarial examples) jsou vstupy, které jsou na pohled téměř totožné s běžnými vstupy, ale způsobí, že neuronová síť udělá chybnou predikci.

I velmi malé změny ve vstupu mohou způsobit zásadní změnu ve výstupu modelu, což je bezpečnostní problém – zejména např. v autonomním řízení nebo rozpoznávání obličejů.

Popsat algoritmus FGSM pro vytváření matoucích vzorů

FGSM (Fast Gradient Sign Method):

- Spočítá se gradient ztrátové funkce $J(\theta, x, y)$ podle vstupu x.
- Vstup se upraví směrem, který nejvíc zvětšuje chybu:

$$x' = x + \epsilon \cdot \text{sign}(\nabla_x J(\theta, x, y))$$

- Malé ϵ (např. < 0.1) stačí k výrazné změně výstupu sítě.

Vysvětlit myšlenku přenosu uměleckého stylu

Cílem je převést obsah jednoho obrázku do stylu jiného (např. fotografie do stylu Van Gogha).

- **Obsah** – reprezentován aktivacemi ve vyšších vrstvách sítě.
- **Styl** – reprezentován korelacemi aktivací (Gramovy matice).
- Optimalizační problém: najít nový obrázek, jehož aktivace odpovídají obsahu zdrojového obrázku a zároveň stylu cílového.

Vysvětlit základní fungování generative adversarial networks (podle rozsahu v textu na webu)

GAN (Generative Adversarial Network) se skládá ze dvou sítí:

- **Generátor (G)** – snaží se generovat realistické obrázky.
- **Diskriminátor (D)** – snaží se rozlišit, zda je obrázek reálný (z trénovacích dat), nebo falešný (z generátoru).

Obě sítě se trénují proti sobě:

$$\min_G \max_D E_{x\sim p_{\text{data}}}[\log D(x)] + E_{z\sim p_z}[\log(1 - D(G(z)))]$$

Po trénování se používá pouze generátor G pro generování nových vzorků. GANy jsou schopny tvořit velmi realistické obrázky a používají se i pro stylizace a přenos stylu.

12 Neuroevoluce

Popsat použití evolučních algoritmů pro trénování vah v neuronové síti

Při fixní architektuře sítě lze trénovat její váhy pomocí evolučních strategií. Každý jedinec reprezentuje vektor vah, který se mění mutacemi:

$$w_i \leftarrow w_i + \mathcal{N}(0, \sigma^2)$$

Tento přístup je dobře paralelizovatelný a vhodný zejména pro:

- prostředí s řídkou odměnou (delayed reward),
- trénink bez gradientu (black-box optimalizace),
- distribuované výpočty bez potřeby GPU.

Popsat algoritmus NEAT – reprezentace jedince, operátory

NEAT (NeuroEvolution of Augmenting Topologies) vyvíjí jak váhy, tak i strukturu sítě. Jedinec je seznam spojení:

- **Spoj:** (zdroj, cíl, váha, aktivní/neaktivní, inovační číslo)

Mutace:

- Přidání spoje (nové inovační číslo)
- Přidání neuronu – rozdělí stávající spoj na dva

Křížení:

- Geny se párují podle inovačních čísel.
- Geny v obou rodičích: náhodně vybrány.
- Geny pouze v jednom rodiči: převzaty z lepšího jedince.

Vysvětlit význam inovačních čísel v algoritmu NEAT

Inovační číslo slouží k identifikaci původu spojení – dvě spojení se stejným inovačním číslem mají společnou historii a lze je zarovnat při křížení. Pomáhá to:

- rozlišit homologické (odpovídající) spoje,
- spravedlivě kombinovat rozdílné struktury.

Popsat myšlenku algoritmu HyperNEAT

HyperNEAT rozšiřuje NEAT tak, že místo přímého vyvíjení vah používá generující síť (CPPN – compositional pattern producing network). Ta pro každé spojení dostane na vstup souřadnice zdrojového a cílového neuronu a na výstup vrací váhu spoje.

Výhody:

- Mnohem pravidelnější struktury.
- Možnost vývoje větších sítí.

Popsat rozšíření algoritmu NEAT pro hledání architektur neuronových sítí (algoritmus CoDeepNEAT)

CoDeepNEAT:

- Jedinci reprezentují strukturu neuronové sítě na úrovni modulů (bloků).
- Každý uzel jedince odkazuje na předdefinovaný nebo evolučně vytvořený blok.
- Kombinací těchto bloků vzniká výsledná architektura sítě.

Používá se pro NAS (Neural Architecture Search) – návrh topologií před tréninkem gradientní metodou.

Vysvětlit myšlenku algoritmu Novelty Search

Novelty Search neoptimalizuje přímo fitness, ale maximalizuje odlišnost chování:

$$\text{novelty}(x) = \frac{1}{k} \sum_{i=1}^{k} \text{dist}(x, x_i)$$

kde x_i jsou nejbližší jedinci v archivu chování.

Použití:

- prostředí s mnoha lokálními optimy,
- kreativní úlohy (např. generování map, robotických strategií).

Porovnat Novelty Search a evoluční algoritmy a diskutovat jejich výhody/nevýhody

Klasické EA:

- + Optimalizují konkrétní cíl.
- Náchylné k uvíznutí v lokálních optimech.

Novelty Search:

- + Lepší explorace prostoru.
- + Nachází řešení, na která by fitness vůbec nevedla.
- Může generovat "divná" řešení, která nic neřeší.

13 Hluboké zpětnovazební učení

Vysvětlit algoritmus hlubokého Q-učení

Hluboké Q-učení (DQN) aproximuje Q-funkci neuronovou sítí $Q_\theta(s, a)$. Minimalizuje se chybová funkce:

$$\mathcal{L}(\theta) = E_{(s,a,r,s')}\left[\left(r + \gamma \max_{a'} Q_{\theta^-}(s', a') - Q_\theta(s, a)\right)^2\right]$$

kde Q_{θ^-} je cílová síť (target network), aktualizovaná méně často.

Porovnat Q-učení a hluboké Q-učení

- **Q-učení:** udržuje tabulku $Q(s, a)$.
- **DQN:** využívá neuronovou síť pro aproximaci Q.

DQN se lépe škáluje na prostředí s velkým nebo spojitým stavovým prostorem.

Popsat triky s experience replay a target network

- **Experience replay:** Jednotlivé přechody (s, a, r, s') získané při interakci s prostředím se ukládají do paměti (bufferu). Při trénování se pak náhodně vzorkují minibatche z této paměti. Tento přístup narušuje časovou závislost mezi po sobě jdoucími přechody a umožňuje efektivnější využití předchozích zkušeností, čímž se snižuje rozptyl v trénovacích datech a zvyšuje stabilita učení.
- **Target network:** Používají se dvě neuronové sítě – primární síť Q_θ pro aktuální aproximaci hodnoty Q a cílová síť Q_{θ^-} pro výpočet cílových hodnot při učení. Cílová síť má zafixované parametry θ^-, které se kopírují z θ jen periodicky. Tím se snižuje riziko oscilací nebo divergence v důsledku neustále se měnících cílových hodnot.

Vysvětlit vliv experience replay a target network na hluboké Q-učení

Obě techniky řeší zásadní problémy při trénování neuronové sítě v rámci Q-učení, kde se vstupy i výstupy neustále mění:

- **Experience replay** zajišťuje, že trénovací data nejsou silně korelovaná v čase (např. podobné stavy jdoucí po sobě), což by vedlo k nestabilnímu učení. Díky náhodnému výběru přechodů je učení robustnější a efektivněji využívá celé spektrum předchozích zkušeností.
- **Target network** zabraňuje situaci, kdy se při trénování síť snaží přizpůsobit svým vlastním, právě měnícím se predikcím. Pomocí zafixované sítě Q_{θ^-} se cílové hodnoty nemění v každém kroku, což stabilizuje výpočet ztráty (loss) a tím i aktualizace vah.

Výsledkem použití těchto technik je výrazně stabilnější a spolehlivější trénování hluboké neuronové sítě v rámci algoritmu DQN.

Popsat algoritmus DDPG

- Pro spojité akce používá dvě sítě:
  - $Q_\phi(s, a)$ – hodnota,
  - $\mu_\theta(s)$ – deterministická politika.
- Cílová síť: ϕ^- a θ^-
- Chybová funkce:

$$\mathcal{L}(\phi) = E_{(s,a,r,s')}\left[\left(r + \gamma Q_{\phi^-}(s', \mu_{\theta^-}(s')) - Q_\phi(s, a)\right)^2\right]$$

- Politika se trénuje jako gradient maximum hodnoty:

$$\nabla_\theta J(\theta) = E_s\left[\nabla_a Q_\phi(s, a)|_{a=\mu_\theta(s)} \nabla_\theta \mu_\theta(s)\right]$$

Popsat actor-critic přístupy

Actor-Critic přístupy kombinují výhody hodnotových metod (např. Q-učení) a metod založených na politice (policy gradient). Cílem je efektivněji trénovat agenta pomocí dvou sítí:

- **Actor:** neuronová síť $\pi_\theta(a|s)$, která přímo modeluje politiku, tj. pravděpodobnost výběru akce a ve stavu s. Tato síť se trénuje pomocí gradientu politiky, který říká, jak změnit parametry θ tak, aby zvyšovala očekávanou odměnu.
- **Critic:** druhá síť, která odhaduje hodnotu stavu nebo hodnotu akce:

  - buď hodnotovou funkci stavu $V_\phi(s)$ (state-value function),
  - nebo akčně-stavovou funkci $Q_\phi(s, a)$.

  Jejím úkolem je říct, jak „dobrý“ je daný stav nebo akce – tedy poskytuje zpětnou vazbu (kritiku) pro aktora.

- Cílem je maximalizovat očekávanou diskontovanou odměnu. Pokud používáme advantage $A(s_t, a_t)$, pak gradient politiky vypadá jako:

$$\nabla_\theta J(\theta) = E_{s_t,a_t} \left[\nabla_\theta \log \pi_\theta(a_t|s_t) \cdot A(s_t, a_t)\right]$$

  Tímto způsobem actor zvyšuje pravděpodobnost akcí, které vedly k vyššímu zisku oproti očekávání (dle kritika).

Popsat advantage a zdůvodnit, proč se používá

Advantage (výhoda) je veličina, která vyjadřuje, jak moc byla konkrétní akce a ve stavu s lepší než průměrné očekávání. Je definována jako rozdíl mezi hodnotou akce a hodnotou stavu:

$$A(s, a) = Q(s, a) - V(s)$$

Ve variantách, kde máme k dispozici pouze funkci $V(s)$, lze advantage aproximovat z přechodu:

$$A(s, a) \approx r + \gamma V(s') - V(s)$$

Proč se používá:

- Výrazně snižuje rozptyl gradientního odhadu při trénování politiky.
- Pokud by se místo advantage používaly přímo kumulované odměny, mohly by být hodnoty velmi rozkolísané (vysoký rozptyl), což by vedlo k neefektivnímu učení.
- Advantage koriguje tento problém tím, že hodnotí, jak moc konkrétní akce překročila (nebo nedosáhla) očekávání, a tím poskytuje stabilnější signál pro trénování.

Popsat metodu A3C

A3C (Asynchronous Advantage Actor-Critic) je efektivní algoritmus pro trénování agentů pomocí paralelních procesů, který se dobře škáluje na vícejádrové procesory. Je založen na actor-critic přístupu, ale využívá několik klíčových zlepšení:

- **Asynchronní paralelismus:** Místo jediné instance agenta se spustí více agentů paralelně v různých kopiích prostředí. Každý agent má svou kopii sítě, která se průběžně trénuje.

- **Sdílení váhové centrální sítě:** Po několika krocích trénování odesílají agenti své gradienty do centrální verze neuronové sítě. Ta se aktualizuje pomocí agregovaných gradientů, a aktualizované váhy se rozesílají zpět.
- **Využití advantage:** Pro výpočet aktualizací politiky se používá odhad advantage:
$$A(s_t, a_t) = r_t + \gamma V(s_{t+1}) - V(s_t)$$
nebo delší n-kroková verze odměny.
- **Bez potřeby experience replay:** Díky asynchronnímu běhu agentů se trénovací data od různých agentů přirozeně liší a nejsou korelovaná, čímž se eliminuje potřeba bufferu zkušeností.

Výhody A3C:

- Lepší efektivita a škálovatelnost na vícejádrové systémy.
- Stabilnější učení díky rozmanitosti vstupů.
- Vhodné pro prostředí, kde nelze jednoduše použít experience replay (např. s nestabilními nebo proměnlivými stavy).

14 Artificial Life

Vysvětlit rozdíly mezi jednotlivými typy umělého života (soft, hard, wet)

- **Soft ALife** – simulace života na počítači, modelování interakcí mezi organismy.
- **Hard ALife** – reálná fyzická realizace životních principů, např. roboti.
- **Wet ALife** – zkoumá biochemické procesy, cílem je vytvořit umělou DNA nebo chemický život.

Vysvětlit rozdíly mezi silným a slabým umělým životem

- **Silný ALife** – tvrdí, že život je možné vytvořit v jakémkoliv médiu (i digitálním).
- **Slabý ALife** – považuje simulace jen za nástroje ke studiu reálného života, ne za skutečný život.

Popsat 1D a 2D celulární automaty

- **1D automaty** – každý prvek (buňka) má sousedy vlevo a vpravo, stav se aktualizuje podle pravidla.
- **2D automaty** – buňky jsou uspořádány do mřížky, stav se mění podle okolních buněk (např. Game of Life).

Popsat pravidla Game of Life

- Živá buňka s méně než dvěma nebo více než třemi sousedy umírá.
- Živá buňka se dvěma nebo třemi sousedy přežívá.
- Mrtvá buňka se třemi sousedy ožívá.

Popsat pravidla Langtonova mravence

- Mravenec se pohybuje po mřížce se dvěma barvami.
- Na každém kroku:
  - Přepne barvu políčka.
  - Pokud byla barva bílá, otočí se doprava.
  - Pokud byla barva černá, otočí se doleva.
  - Posune se o jedno políčko vpřed.

Vysvětlit pojem dálnice u Langtonova mravence

Po počáteční fázi chaosu se mravenec ustálí do periodického chování (104 kroků), kterému se říká **dálnice**. Mravenec se tímto způsobem pohybuje stále jedním směrem.

Popsat systém Tierra

Tierra je simulátor digitálního života, kde jedinci jsou krátké programy běžící na emulovaném počítači s 32 instrukcemi. Podporuje paralelní běh, kopírování, mutace a evoluci.

Popsat jedince v systému Tierra

Jedinec je program schopný samoreplikace. Má instrukce pro výpočty, skoky a dvě varianty NOP instrukcí (NOP0 a NOP1), které se používají při adresování.

Vysvětlit způsob adresování (definování cílů skoku) v systému Tierra

Namísto adres systém používá:

- Skoková instrukce hledá nejbližší **komplementární** posloupnost NOP instrukcí (NAP0 $\leftrightarrow$ NOP1).
- Inspirace komplementárními páry v DNA.

Popsat příklady vytvořených jedinců v systému Tierra (paraziti)

- **Paraziti** – nemají vlastní kód pro kopírování, využívají kód jiných.
- **Obrana proti parazitům** – evolucí vznikají jedinci odolní proti parazitům.
- **Hyper-paraziti** – „přesvědčí“ parazity, aby kopírovali je.